

Władysława Roszczynowa

W KRĘGU PODRĘCZNIKÓW DO NAUCZANIA JĘZYKA FRANCUSKIEGO

Wśród licznych prac prof. Bolesława Kielskiego niepoślednie miejsce zajmują podręczniki do nauki języka francuskiego. Liczebność ich i sposób opracowania pozwalają na zrozumienie, jak ważną rolę odegrał ten autor w rozwoju dydaktyki języka obcego. Trudno byłoby ocenić te podręczniki z obecnego punktu widzenia metodyki nauczania, nie sposób także dokonać porównań z aktualnymi blokami pedagogicznymi, ponieważ zbyt wiele elementów uległo radykalnym zmianom w ostatnim trzydziestoleciu. Serie podręczników Bolesława Kielskiego stanowią jednak bogate źródło informacji na temat nauczania języka francuskiego w okresie międzywojennym i traktować je należy jako podwaliny wszechstronnego podjęcia w nauczaniu języka i cywilizacji innego kraju w polskim szkolnictwie.

W aktualnych rozważaniach nad niezadowalającą efektywnością nauczania języków obcych w szkole często szuka się jej przyczyny w niewłaściwych podręcznikach, zarzucając ich autorom różnego rodzaju niedociągnięcia.

Na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat dydaktyka nauczania języków obcych, przekształcona w metodykę nauczania, ukazuje całą gamę problemów związanych ze sposobami nauczania i przyswajania. Śledząc rozwój tego kierunku można powiedzieć, że zainteresowania szczegółowe skoncentrowały się wokół wyraźnie wyodrębnionych kręgów:

- uczeń - jego percepcja i przyswajanie, aktywizacja uczenia się, uwarunkowania psychologiczne itp.;
- materiał nauczania - nowe typy podręczników, bogate zestawy bloków pedagogicznych z przewodnikami, materiały językowe na płytach i taśmach magnetofonowych, dokumenty autentyczne itp.;
- sposoby i techniki nauczania - nowe metody, głównie audiowizualne, użycie aparatury i laboratoriów językowych, akceptacja w

nauczaniu priorytetu języka mówionego, głównie w pierwszym okresie, szerokie stosowanie nagrań płytowych i magnetofonowych oraz obrazów w odpowiednich seriach lub pojedynczych, odpowiednio zakodowanych;

- nauczyciel - jego kształcenie, a potem dalsze doskonalenie, zaznajamianie z nowymi kierunkami w nauczaniu, organizowanie stypendiów zagranicznych, fundowanych w czasie studiów, a także podczas wykonywania zawodu.

Analizując aktualny obraz nauczania języka francuskiego w szkole, stawiamy sobie nieodparcie pytania na temat sytuacji omawianej dziedziny w okresach poprzedzających ten nasz niespokojny czas ciągłych poszukiwań i zmian...

Okres międzywojenny, usiłujący scalić system szkolny na terenie obszarów nowo powstałego państwa polskiego, stworzył podstawy ujednoliconego nauczania języków obcych. Język francuski był niewątpliwie jednym z najczęściej nauczanych języków obcych w szkolnictwie powszechnym i średnim. W latach 1923-1927 powstają nowe, ujednolicone podręczniki dla całego kraju.

Wśród aktywnie działających specjalistów w tej dziedzinie był romanista, prof. Bolesław Kielski, ówczesny naczelny inspektor szkolnictwa średniego w Polsce, niezwykle płodny autor kilkunastu podręczników do nauki języka francuskiego. Pod jego dyktando ukazują się, wznawiane potem kilkoma edycjami, bogate serie podręczników. Są to mianowicie: *Leçons de français* samego B. Kielskiego, dla pierwszego, drugiego i trzeciego roku nauczania, z rozróżnieniem cyklu dla chłopców i dziewcząt klas od II do IV gimnazjum oraz dla klas VI i VII szkoły powszechnej. W dalszych seriach prof. B. Kielski, jako współautor z Leonem Pionnier i nieodmiennie dyrektor edycji, publikuje cykl *En France* w dwóch częściach: *Paris* i *La Province* dla klas V i VI gimnazjum. Kurs ten przewidywał także możliwość zastosowania dla seminariów nauczycielskich.

W początkach lat trzydziestych prof. B. Kielski kontynuuje wydawanie nowych serii podręczników. We współautorstwie z W. Folkierskim powstaje podręcznik *La France à travers les siècles*, którego pierwsza część nosi tytuł *Depuis les origines jusqu'à la Grande Révolution*, a część druga - *Depuis la Grande Révolution jusqu'à nos jours*. Był on przeznaczony dla klas VII i VIII gimnazjum, czyli na szósty i siódmy rok nauczania języka.

W latach 1934-1938 ukazuje się kolejna nowa seria podręczników pióra B. Kielskiego: *Leçons de Français*. Dla klas I i II gimna-

zjum przeznaczone były części: *Casimir à l'école* i *Mon ami Roger*, a dla klas III i IV gimnazjum - B. Kielskiego i L. Pionniera: *Casimir en France* i *La carrière d'un jeune paysan français*.

Wszystkie te podręczniki były w tamtym czasie niewątpliwym osiągnięciem. Opierały się na solidnej analizie gramatyki, która od początkowych lekcji pierwszego roku nauczania wprowadzana była systematycznie, przy każdej jednostce lekcyjnej.

Dla lepszego zrozumienia koncepcji nauczania języka przyjętej przez autora tych podręczników należałoby dokładnie przeanalizować układ poszczególnych serii, nie zapominając, że zwykle podręczniki danego okresu obrazują zalecenia jednostek Centralnej Administracji Szkolnej do tego powołanych. Jak wiemy, prof. B. Kielski już w latach dwudziestych był naczelnym inspektorem szkolnictwa do nauczania języka francuskiego i jego dorobek jako autora podręczników musiał odzwierciedlać tamte koncepcje i wskazania.

Każdy podręcznik, podzielony na numerowane jednostki, obejmuje ich dość dużą liczbę - od 57 do 130, wliczając w to suplementy literackie i rozmaite wyjaśnienia dodatkowe: historyczne, geograficzne czy literackie.

Jednostki dydaktyczne początkowych lat nauczania składają się z jednego lub dwu dość długich tekstów, w przytłaczającej części opisowych, z wyjaśnień słownikowych, z części gramatycznej (przeważnie paradygmaty) oraz z ćwiczeń, a więc pytań do tekstu lub propozycji wypracowania pisemnego. Niekiedy spotkać można piosenki lub wiersze. Podręczniki są ilustrowane scenami do tematyki tekstów, inne rysunki przedstawiają poszczególne postacie lub przedmioty.

Dla dalszych lat nauki dysponowano podręcznikami o bardziej rozbudowanych tekstach, przeważnie opisowych, pochodzących z powieści lub innych publikacji literackich. Zawierają one wyjaśnienia do poruszonego tematu: językowe, stylistyczne itd. Tu i ówdzie trafiają się wiersze lub pieśni. Tu ilustracjami są fotografie miejsc, zabytków lub wielkich ludzi: autorów, architektów, muzyków i innych twórców.

Jak już wspominaliśmy, studium gramatyki jest ważnym elementem podręcznika, a więc podstawą w przyswajaniu języka. Pierwszy i drugi rok nauczania wyczerpywał w pewnym sensie podstawowe problemy gramatyki. Kontynuację w poznawaniu bardziej skomplikowanych konstrukcji zdaniowych, utrwalanie i rozszerzanie już poznanych zagadnień przewidywały podręczniki dalszych klas. Warto tu podkreślić, że już od drugiego roku nauczania w końcowych par-

tiach podręczników, ukazuje się odrębna część, poświęcona gramatyce: "Tableau synoptique de grammaire". Obejmuje ona paradygmaty, wyjaśnienia dodatkowe w formie "Remarques" oraz dość obszerną egzemplifikację zdaniową dla poszczególnych tematów w formie "Exemples" - całość opracowana po francusku, bez użycia języka polskiego.

Cwiczenia dla ucznia dotyczące utrwalania zagadnień gramatycznych nie są zbyt rozbudowane i nie występują po każdej lekcji. W pierwszym i drugim roku nauki obejmują po dwa lub trzy polecenia użycia nowo poznanych form, zamiany orzeczeń zdań na inne czasy, pewnych przekształceń itp. W trzecim roku nauczania występują liczniej zgrupowane ćwiczenia po niektórych tylko lekcjach, gdzie proponuje się uczniowi udzielenie wyjaśnień użycia wskazanych w tekstach form. Czwarty rok nauczania przewiduje ćwiczenia z analizy gramatycznej i logicznej zdań francuskich. Warto podkreślić zresztą, że ćwiczenia w podręcznikach B. Kielskiego na przestrzeni 15 lat Jego twórczości dydaktycznej ulegały modyfikacjom, zmierzającym wyraźnie do pełniejszego wyboru i lepszego opracowania proponowanych ćwiczeń.

Te obszerne i bogate w materiał językowy podręczniki miały umożliwić uczniowi poznanie języka i kultury Francji, języka przede wszystkim literackiego, niezwykle poprawnego, którego znajomość pozwoliłaby, na pewnym poziomie zaawansowania, na korzystanie z oryginalnych tekstów literackich, historycznych, naukowych itd. Informacje o Francji, o jej wielkich ludziach płynęły z kart podręczników poprzez precyzyjnie dobrane teksty opiewające historię, naukę, architekturę itd. Ogromne wartości humanistyczne takiego nauczania miały rozbudzić w uczniach poczucie piękna, estetyki, kształtować ich wyobraźnię, ich wartości moralne i intelektualne. Był to więc język piękny, trudny, wysokich lotów, a nade wszystko daleki od codzienności i pospolitości.

Podręczniki zakładały możliwość opanowania przez uczniów takich umiejętności poprzez propozycje ćwiczeń, głównie w formie odpowiedzi na pytania do każdego tekstu, zwane "Questionnaire" lub "Analyse des idées" czy "Exercice d'élocution".

Tu właśnie trzeba by zastanowić się nad realnymi możliwościami zrealizowania tak ambitnych założeń. Znany przecież jest fakt, że maturzyści tamtych lat wynosili ze szkoły dość dobre, choć bierne opanowanie języka. Z naszego aktualnego punktu widzenia na sprawy metodyki nauczania wydaje się to trudnym przedsięwzięciem. Nie można wypowiadać się porównawczo, bo tak wiele różnych

elementów uległo zmianom, a tyle opinii i doświadczeń narosło od tamtych czasów. Należałoby dokładnie scharakteryzować obecną społeczność uczniowską i nauczycielską, przeanalizować założenia kształcenia itd.

Jedno pozostało niezmiennie - chęć dania uczniowi możliwości dotarcia poprzez język obcy do innego kraju, do innych ludzi, do innej kultury i cywilizacji, aby wzbogacić własną, a tym samym stać się pełniejszym, bogatszym uczestnikiem aktualnego życia w rodzinie, w społeczności i w kraju.

Oddając dziś hołd pamięci prof. Bolesława Kielskiego, tak płodnego dydaktyka tamtego okresu, chcemy, patrząc na Jego dorobek w omawianej dziedzinie, ocenić to, co z Jego koncepcji zachowało do dziś pełną aktualność.

Porównując stosowane obecnie podręczniki, liczne i nowoczesne w myśl kierunków i wymogów naszych czasów, musimy uznać je za pewnego rodzaju kontynuację tamtych wysiłków.

Priorytet języka mówionego, który opanował dydaktykę nowoczesną, wobec szeroko pojętych możliwości kontaktów międzyludzkich, ustanowił nowe wymagania przed nauczaniem języka obcego. Sceny z życia codziennego, dialogi, krótkie odezwania się pozwalające na nawiązanie bezpośredniego kontaktu, zapanowały niepodzielnie, ogarniając wszystkie etapy nauczania szkolnego. Szeroko stosowany obraz, film, nagranie żywej mowy zmuszają ucznia do spontanicznej reakcji słownej jeszcze przed przyswojeniem kompletnych paradygmatów gramatycznych. Język ten jest żywy, prawdziwy, aktualny, ale jednocześnie trochę zubożały, powszedni i mało staranny, często z cechami niepoprawności. Takim właśnie językiem operuje dzisiejszy podręcznik, przybliżając uczniowi życie aktualnej Francji w przejawach powszedniości jej dnia pracy i wypoczynku. Problemy socjalne, ekonomiczne znalazły dostęp do ucznia poprzez wycinki z prasy i dokumenty autentyczne.

Aktualna metodyka nauczania ma ambicje przekazania uczniowi języka autentycznego i wiadomości bieżących. Zdawać by się mogło, że gdzieś zagubiły się wnioski tamtego nauczania z podręczników prof. Kielskiego. A jednak przy wnikliwszym spojrzeniu można uchronić się od takiej pomyłki.

Cel właściwy pozostał w zasadzie ten sam - nauczyć języka. Ale nie jest ten język celem samym w sobie. Jego znajomość ma ułatwiać uczniom dostęp do kręgu innej cywilizacji, ma pozwolić na wymianę poglądów i doświadczeń z innymi ludźmi, nie tylko po to, by od nich czerpać, ale by i im dostarczać informacji o nas

samych, o naszym rozumieniu życia i jego przejawów. Może gdzieś po drodze zgubiliśmy chęć wzniesienia ucznia ku sprawom ducha, ku szczytnym ideom, ku poznaniu dziedzin życia duchowego.

Przyziemne zdają się dialogowane teksty obecnych podręczników i dalekie są od tekstów, które tak wcześniej proponuje autor B. Kielski; nie proponuje, zadaje do przestudiowania i przyswojenia. My właśnie chyba zbyt mało zadajemy, a więcej jest w nas chęci ułatwienia uczniowi zadania. Bardziej liczymy na jego spotkanie i wymianę z młodym Frankofonem niż na jego pogłębioną lekturę bogatych pozycji literatury francuskiej.

Różnorodność i bogactwo propozycji ćwiczeń językowych w aktualnych podręcznikach nie stwarza pozorów łatwości i powierzchowności w traktowaniu języka obcego. Obecny program nauczania przewiduje dla dalszych lat nauki pogłębienie przyswojenia poprawnego i starannego języka pisanego poprzez progresywne opanowanie zasad budowy zdania złożonego. Jednak trzeba podkreślić, że oczekuje się od ucznia raczej wzmożonej, spontanicznej aktywności językowej na aktualne, przystępne tematy niż wyrozumowanych dyskusji z dziedzin mało znanych uczniowi, na które to wypowiedzi i tak nie pozwoli mu poziom znajomości języka.

Nie sposób pominąć tu uwagi na temat długości czasu kształcenia ucznia w języku obcym. Profesor B. Kielski widział sześciolub siedmioletni cykl pracy nad językiem, rozpoczęty dość wcześnie w szkole powszechnej. Obecna szkoła średnia ma do dyspozycji jedynie cztery lata z ograniczoną siatką tygodniową godzin, przy licznych klasach i pełnej powszechności nauczania. Stąd płynące ograniczenia nie pozwalają na zwiększenie zasięgu programu. Pocięsza nas, dydaktyków, myśl, że powrót (od kilku lat) języka obcego do szkoły podstawowej powinien poprawić osiągnięcia w nauczaniu i w rezultacie podnieść poziom wymagań w tej dziedzinie.

Dużo ostatnio mówi się o zakresie i sposobach uczenia cywilizacji kraju danego języka. W naszym przypadku *la civilisation française* to szeroko pojęte wiadomości ze wszystkich dziedzin życia Francji, kraju i ludzi; to zarówno aktualne przejawy życia codziennego, jak i dziedzin takich, jak ekonomia, przemysł, nauka, literatura, film, radio, telewizja, prasa. Słychać głosy alarmujące o braku odpowiednich do tego materiałów i podręczników.

Podkreślenia godny jest fakt, że wiele tego typu zagadnień obejmowały podręczniki prof. Kielskiego, naturalnie w odniesieniu do aktualnego im okresu. Wskazywały, że dobrze przemyślany podręcznik może być skarbnicą wszelkich wiadomości o języku i o kraju;

pozostaje tylko sprawa doskonałego, wszechstronnie ukształtowanego nauczyciela, który potrafi odpowiednio korzystać z posiadanych materiałów. Ale to jest już inne, nie podręcznikowe zagadnienie.

Chaire de Philologie Romane
Université de Łódź

Władysława Roszczynowa

AUTOUR DES MANUELS DE FRANÇAIS DE BOLESŁAW KIELSKI

Parmi les nombreux manuels de français, lancés en Pologne dans la période 1920-1939, ceux, élaborés par le prof. B. Kielski se placent en tout premier rang par son approche universelle dans l'ens. de langue et de civilisation d'un pays étranger.

B. Kielski a écrit plusieurs séries de manuels, notamment: *Leçons de français* pour les classes de I^{re}, de II^e et III^e de lycée, destinés aux garçons, avec la même série adaptées aux jeunes filles. Une autre série était destinée pour l'ens. primaire. Le cycle *En France: Paris et la Province* pour la V^e et la VI^e de lycée est le résultat d'une collaboration avec Léon Pionnier comme coauteur.

Dans les années trente le prof. Kielski continue son travail d'auteur de manuels en collaboration avec W. Folkierski; les années 1934-1938 laissent voir encore une nouvelle série pour l'ens. secondaire. Tous ces manuels donnent une très bonne analyse de grammaire, introduite de manière systématique et organisée. Etant longtemps inspecteur général d'ens. du français langue étrangère, le prof. Kielski présentait dans ses manuels la conception et les indications lancées par les autorités scolaires de cette époque.

Les valeurs humanistes que prônait le professeur, devaient éveiller dans l'esprit des élèves le sentiment de beauté, former leur imagination et créer des besoins intellectuels.

La comparaison avec les manuels actuels laisse voir des différences dues aux tendances et besoins de notre temps et surtout aux principes d'élargissement de l'enseignement public.